

SOMUNCU BABA (öl. 815/1412)
(Şeyh Ebu Hâmid Hamîdüddin Aksarâyî)

Mefail HIZLI*

ÖZET

Osmanlıların ilk başkenti olup pek çok şahsiyeti bünyesinde barındıran Bursa, hayatı hakkında kesin ve teferruatlı bilgi elde edilemeyen çok sayıda ünlü kişinin yaşadığı bir yerdi. Bunlardan biri de Somuncu Baba olarak da bilinen Şeyh Ebu Hâmid Hamîdüddin Aksarâyî'dir. Bu çalışmamızda, elde edilebilen bilgiler ışığında bu zâtın hayatı hakkında bilgiler vermeye çalışacağız.

SUMMARY

Somuncu Baba

Bursa was the capital of the Ottomans in which many genius men have lived but unfortunately with no trace of information behind them. One of them is Sheikh Abu Hâmid Hamîd al-Dîn Aksarâî who is also known with the name of "Somuncu Baba". In this article, we will try to give all the available information about his life as far as we can.

GİRİŞ

Bursa, Osmanlı devletinin her döneminde en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Gerek ilmi ve kültürel yönüyle, gerekse coğrafi konumuyla diğer şehirlerden ayrı bir özelliğe sahiptir. Osmanlı devletinin kurulduğu XIII. asrın sonundan itibaren uzun süre devlete başkentlik yapmıştır. Osmanlı devletinin kuruluşu, bu şehrin Orhan Gazi tarafından tamamen fethedilmesiyle gerçekleştirilmiştir. Kuruluşuyla, askeri ve ilmi sahalarda büyük gelişmeler kaydedilmiş ve önemli şahsiyetler yetişmiştir. Alimlerin yanı sıra manevi büyükler de Osmanlı devletinin her döneminde varlıklarını hissettirmişlerdir. Ulemâ ve meşâyih arasında, Kuruluş döneminde

* Araş. Gör.; Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

ihtilâflar olmadığı gibi, her zaman birbirlerini desteklemişler ve birlikte hareket etmişlerdir.

Osmanlı devletinin kuruluşundan itibaren yetişen uemâ ve meşâyihden bazılarının isimlerini verelim: Osman Gazi zamanında, ulemâdan Dursun Fakih, meşâyihden Şeyh Edebâli ve Ahî Hasan; Orhan Gazi zamanında, ulemâdan Davud Kayseri, meşâyihden Geyikli Baba, Yunus Emre, Şeyh Tapduk Emre, Ahî Evren; I. Murad zamanında, ulemâdan Koca Efendi, meşâyihden Abdal Murad, Abdal Musa, Mehmed-i Küşterî ve Baba Postîn-pûş vardı¹. Bunlar ve bunları takip eden ulemâ ve meşâyih, Osmanlı devletinin kuruluşunda ve yükselişinde ilmî ve manevî temellerini oluşturmuşlardır.

1- Şeyh Ebu Hâmid ve Dönemi

Şeyh Ebu Hâmid Hamîdüddin Aksarâyî, Yıldırım Bâyezid dönemi şeyhlerindedir. Döneminde, Molla Fenârî, Mevlana Hasan Paşa, Muhammed Şah b. Fenârî, Molla Yusuf, Hâce Bahâüddin, Hâce İbrahim, Hâce Necmüddin, Hâce İzzüddin, Hâce Ahmed Germiyânî², Mevlana Kutbuddin-i İznikî, Şeyh Yâr Ali-i Horasânî, Şeyh Cezerî-Şirâzî³ gibi âlimlerin yanında, Emir Sultan, Hacı Bayram Veli, Şeyh Abdurrahman Erzincânî, Şihâbüddin Sivâsî, Şeyh Fahrüddin Mudurnî⁴ gibi şeyhlere de rastlamaktayız. Bütün bu şahsiyetlerin varlığı gözönünde tutulursa, Osmanlı devletinin XV. yüzyılda eriştiği seviye kolayca anlaşılabilir.

Asıl adı Hâmid b. Musa olan Şeyh Ebu Hâmid Kayseri'de⁵ doğmuştur⁶. Kayserili Şeyh Şemsüddin Musa adında bir zâtın oğludur⁷. Şeyh Ebu Hâmid, Kayseri'de doğmuş olmasına nisbetle "Kayserî", Aksaray'da vefat etmiş olması sebebiyle "Aksarâyî", Bursa'da kaldığı süre içinde de, geceleri hamur karıp ekmek yaptığı, gündüzleri de ekmeleri satarak geçimini sürdürdüğü için "Somuncu Baba" olarak anılmıştır⁸. Daha çok "Somuncu Baba" adıyla tanınan Şeyh Ebu Hâmid, tarih boyunca Ebu Hamid-i Veli, Hamîdüddin Aksarâyî, Ekmekçi Koca, Şeyh Hamid-i Veli gibi birçok isimlerle yâd edilegelmiştir⁹.

Şeyh Ebu Hamid'in ailesi ve cediti hakkında, babasının adı dışında, kaynaklarda herhangi bir bilgiye tesadüf edemiyoruz. Aynı şekilde onun çocukluk, gençlik ve evlilik dönemleri hakkında da bir haber bulamıyoruz. Ancak, onun ilim ve irfan ocaklarının oldukça rağbet gördüğü bir sırada yetiştiğini biliyoruz.

1 Aşıkpaşaoğlu Tarihi, haz. Atsız, s. 219 vd.

2 Algül, Hüseyin; Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan, s. 109.

3 Aşıkpaşaoğlu Tarihi, s. 220.

4 Aşıkpaşaoğlu Tarihi, s. 220; Algül, a.g.e., s. 108.

5 Şinasi Çoruh; Şeyh Ebu Hâmid'in Kayseri'de değil, İran'da Azerbeycan bölgesinde Hoy şehrinde doğduğunu söyler, ancak bunu ispatlayacak herhangi bir kaynak göstermez. Bk. Çoruh, Şinasi; Emir Sultan, s. 111.

6 Lâmiî Çelebi; Nefahâtü'l-Uns Tercemesi, s. 684; Harîrizâde, M. Kemâlüddin, Tibyânu Vesâilî'l-Hakâyık ft Beyâni Selâsili't-Tarâik, c. I, s. 172; Bosnavî, Sarı Abdullah, Semerâtü'l-Fuâd, s. 227.

7 Bursavî, İsmail Hakkı; Silsile-i Tarîk-ı Celvetî, s. 70.

8 Algül; a.g.e., s. 111.

9 Cengiz, M.A. ve ark.; Somuncu Baba (Şeyh Hamid-i Veli), s. 22.

2- Şeyh Ebu Hamid'in İlim ve İrfan Yolculuğu

Şeyh Ebu Hamid, ilk tarikat neşvesini, babası vasıtasıyla "Ebheriyye"¹⁰ tarikına intisab ederek aldı¹¹. Mehmed Ali Aynî, onun tahsili ve kemâle ermek için geçirdiği safhaları şu şekilde anlatır: "Esasen Hamîdüddin, bir talib-i, ilim idi. Zamanın en meşhur müderrislerinden okumuş ve ulûm-i resmiyye-i müdevveneyi elde etmişti. Fakat aradığı huzûr-i kalb ve kanaat-ı fikriyyeyi bir türlü elde edemeyince Dımaşku's-Şam'a gidip "Hankâh-ı Bâyezidiyye"ye inmişti. Bu seyahat Hamîdüddin'in hayat-ı zâhidânesinin başlangıcıdır. Hamîdüddin, orada teemmülât (etraflica düşünme) ve tefekkürâtına devam etmekle beraber, Şark âleminin en işlek bir köprüsü mesâbesinde olan Şam'a gelip giden şeyh ve âlimlerden, o zamanda ulûm-i bâtınca en büyük makamda kimin bulunduğunu sormakta idi. Senelerce devam eden bu taharriyât ve tefahhusâtta sonra Hâmîd'e, Erdebil (şeyhin)i haber verdiler. Bunun üzerine Hâmîd'in Şam'da bir saat daha fazla kalmasına imkân yoktu. Erdebil Şeyhi de, yeni gelen müridi Hâmîd'in istidad-ı fevkalâdesini derhal keşfedip onu terbiye ve irşad etmişti"¹².

Hamîdüddin Aksarâyî, önce Şam'daki "Hankâh-ı Bâyezidiyye"de bulunan tarikat pirleriyle pek çok sohbetlerde bulundu¹³. "Nefahâtü'l-Üns"ü tercüme eden Lâmîf Çelebi'nin beyanından anlaşıldığı kadarıyla, Hamîdüddin'in tâcinin tepe kısmında bulunan "pul", bu dergâha bağlılığının bir nişânesi sayılmaktadır¹⁴. Şeyh Ebu Hamid'in, daha sonra Tebriz yakınlarındaki Erdebil'e ne zaman gittiği kesin olarak bilinmemekle birlikte, Erdebil'de kime intisab edip el aldığı konusunda da kaynaklarda muhtelif rivayetlere rastlanmaktadır.

3- Tarikata İntisabı

Sarı Abdullah Efendi, Harîrîzâde, Lâmîf Çelebi ve Taşköprîzâde'nin belirttiklerine göre Şeyh Ebu Hâmîd, Erdebil meşâyihinden Hâce Alâüddin Ali'ye (öl. 833/1429); Bursalı İsmail Hakkî'nin ifadesine göre¹⁵ ise Hâce Alâüddin Ali'nin "Şeyh-şah" olarak tanınan oğlu İbrahim Erdebilî'ye (öl. 851/1447) intisab etti.

Şeyh Ebu Hâmîd'in, tarihen Hâce Alâüddin Ali'ye intisab etmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Şeyh İbrahim Erdebilî'ye intisabı ise tarihen imkânsız gibi görünmektedir¹⁶. Bu durumda Hamîdüddin Aksarâyî, Safeviyye tarikatının piri olan Safiyyuddin Erdebilî'nin (öl. 794/1392) yerine geçen Sadruddin Erdebilî'nin halifesi Alâüddin Ali Erdebilî'den el almıştır¹⁷. Buna göre Alâüddin Ali, Şeyh Safiyyuddin İshak'ın torunu olmaktadır¹⁸.

10 Ebheriyye; Ebu Reşid Kutbu'ddin Ebu Bekir b. Ahmed b. Muhammedü'l-Ebherî tarafından kurulan tarikatın adıdır (öl. 573/1177). Bk. Devellioğlu, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Lügat, s. 235.

11 Harîrîzâde; a.g.e., c. I, s. 172.

12 Aynî, M. Ali; Hacı Bayram Veli, s. 64 vd.

13 Lâmîf Çelebi, a.g.e., s. 684; Bosnavî, a.g.e., s. 227; Taşköprîzâde, Ahmed İsamüddin Efendi, eş-Şakâikü'n-Nu'mâniyye fi Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye, s. 35.

14 Lâmîf Çelebi; a.g.e., s. 684.

15 Bursavî, a.g.e., s. 70.

16 Yılmaz, H. Kamil; Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı, s. 166.

17 Kara, Mustafa; Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, s. 280.

18 Çoruh, a.g.e., s. 112.

Bütün bunların yanısıra, Şeyh Ebu Hâmid'in Uveysî-meşreb olduğu da rivayet edilmektedir. Onun, mânâ âleminde Bâyezid Bistâmî tarafından terbiye ve irşad edildiği bildirilmektedir¹⁹.

Tasavvufta, genellikle sûfilerin Hızır (a.s.) ile görüştüğüne dair birtakım anlayışlar vardır. Aynı şekilde, Şeyh Ebu Hâmid'in de Hızır ile görüşüp sohbet ettiğini haber veren rivayetlere kaynaklarda rastlamak mümkündür²⁰.

Şeyh Ebu Hâmid'in Şam'dan Erdebil'e gidişi, orada şeyhi Hâce Alâüddin Ali ile aralarında geçen olaylar ve şeyhinden el alması; Sarı Abdullah Efendi'nin "Seme-râtü'l-Fuâd" adlı eserinde, uzun uzadıya beyitler, mesnevîler ve şiirlerle zenginleştirilerek anlatılmıştır²¹.

4- Anadolu'ya Dönüp Bursa'ya Yerleşmesi

Şeyh Ebu Hâmid, mürsidinden el alıp Erdebil'den Anadolu'ya döndü. Doğrudan doğruya, Bursa'ya geldiğinde henüz Ulucami inşa edilmeye başlanmamıştı²². Daha önceleri bir süre yaptığı müderrislik görevi hatırına bile gelmiyordu, ancak zâhiren bir işle de meşgul olmak gerekiyordu. Rivayet olunur ki, Ebu Hâmid Bursa'ya geldiğinde bir merkebi vardı. Onunla köyden kuru odun getirir, hamur karar, ekmeği pişirir ve sırtına ekmeği yüklenip "Somunlar Mü'minler!" derdi²³. Bu sırada halk onun manevi büyüklüğünden habersizdi. Böyle bir gizlilikten oldukça hoşnut olan Ebu Hâmid, yıllarca Bursa'da kalmıştı.

Bursa'da Pınarbaşı mezarlığının güneybatı doğrultusunda, dağa doğru çıkıldığında İvazpaşa Mahallesi'ne gelinir. Bunun üstünde, Molla Fenârî Camii'nin altında kalan semte "Şeyh Hâmid Mahallesi" denir. Ebu Hâmid'in evi, Molla Fenârî Camii'nden İvazpaşa Mahallesi'ne doğru inerken, camiin batısında köşebaşındadır. Evin içinde çilehanesi, ibadet ve zikir yaptığı oda ile iki küçük fırını vardır. Şeyh Ebu Hâmid, ekmeği burada pişirmekte ve getirip Ulucami karşısında Sahafılar Çarşısı'nın orta mahallinde satmaktaydı. Yakın zamanlara kadar, Somuncu Baba'nın ekmeği sattığı yer olduğu rivayet edilen noktada, çarşı esnafı sabahları dükkanlarını açmazdan önce toplanır, bir dua yaparlar ve sonra dükkanlarını açarlardı²⁴. Somuncu Baba, küçük fırınlarında pişirdiği ekmeğiyle, Ulucami'in yapımında çalışan işçilere ekmeği yetiştirmiştir.

Bursa halkının avâm tabakasından zannettiği Somuncu Baba'nın değerini takdir edenlerin ve ondan feyz-yâb olanların başında, devrin hükümdarı Yıldırım Bâyezid'in damadı, meşhur şeyh Emir Sultan —ki asıl adı Mehmet Şemsüddin Buhârî olup İmam Hüseyin (r.a.) neslindedir— gelir. Her ne kadar Şeyh Ebu Hâmid ile Emir Sultan arasındaki münasebetlerin ne zaman ve ne şekilde başladığını kesin ola-

22 Bosnavî, a.g.e., s. 231; Aynî, a.g.e., s. 65; Şinasi Çoruh ise Ebu Hâmid'in Erdebil'den 1350'de Konya-Aksaray ilçesine gittiğini ve orada sekiz yıl kaldıktan sonra 1358'de Bursa'ya geldiğini yazmaktaysa da herhangi bir kaynak vermez. Bk. Çoruh, a.g.e., s. 113.

23 Bosnavî, a.g.e., s. 231.

24 Baykal, Kazım; Bursa'da Ulucami, s. 37.

19 Aynî, a.g.e., s. 65; Bursavî, a.g.e., s. 70; Lâmiî Çelebi, a.g.e., s. 683.

20 Hoca Sadüddin Efendi; Tâcü't-Tevârih, V, 43; Lâmiî Çelebi, a.g.e., s. 683.

21 Bk. Bosnavî, a.g.e., s. 227-233.

rak bilemiyorsak da, çok samimi ve içten devam ettiğini, Ulucami'in açılışında müşahede etmek mümkündür.

5- Ulucami'in Açılışında Şeyh Ebu Hâmid

İslam dünyasında devam edegelen bir gelenek dolayısıyla, cami açılışları cuma günleri yapılır ve ilk namazı, hiç kaza namazı borcu olmayanlar kıldırır. Yıldırım Bâyezid de böyle bir şerefi damadına bırakır. Fakat Emir Sultan, "Hayır! Belde-i Bursa'da (Bursa'da) benden çok büyük zatlar var, bu şerefi bana değil, Şeyh Ebu Hâmid'e vermelisiniz" der. Bunun üzerine Somuncu Baba'ya haber gönderilir. Belki de hayatında ilk defa hutbe verecek olan Somuncu Baba, minberde Kur'an-ı Kerim'in ilk suresi olan "Fâtihâ-i Şerife"yi yedi mana üzerine tefsir eder²⁵.

Şeyh Ebu Hâmid'in hutbesini dinleyen ve daha sonra müridi olan Molla Fenârî, kendini tutamaz ve cemaate dönerek şöyle der: "Şeyh Hamîdüddin-i Veli, bize burada hikmetler saçıyor, ululuğunu gösteriyor. Fatihâ'nın ilk tefsirini cemaatten herkes anladı. İkinci tefsiri ise buradakilerden ancak bazıları çözebildi. Üçüncü tefsiri çok az kimse anlayabildi. Dördüncü ve ondan sonra yapılan tefsirler, bizim idrâkimizin dışındadır. Bunları yalnız kendisi anlayabilir"²⁶.

Hutbe ve namaz bittikten sonra, rivayete göre cemaat elini öpmek için hücum ettiğinde caminin her kapısından aynı anda çıktığı görülmüş ve akabinde çilehanesine gitmiş ve bir daha ekme yapmamıştır²⁷.

Namazdan sonra evine dönen Ebu Hâmid'in evine, hutbenin etkisinden hâlâ kurtulamayan Molla Fenârî, medresedeki görevinden toplamış olduğu 5.000 akçeyi Şeyh Ebu Hâmid'e getirerek "Helâl malımdır" deyince Hâmid, "Çünkü hillinde şüphemiz yoktur. İçinden bir akçe verip merkebimize giyâh (taze ot) getürsünler" demişti. Biraz giyâh alıp himârın pışine (merkebin önüne) koydular. Merkeb biraz koklayıp onun üzerine bevleyledi. Şeyh Ebu Hâmid, "Bu ana değin merkebiz şüpheli gördüğü nesneyi yememiştir" dediğinde Molla Fenârî hemen biat etmiş, onun duasını almıştı²⁸.

6- Oğulları ve Müridleri

Şeyh Ebu Hâmid'in iki oğlu vardı. Bunlar, büyük oğlu Hakikî (Yusuf) ve küçük oğlu Halil Taybî idi²⁹. Talebeleri ve müridleri arasında Karamanlı Şeyh Şüca' Sultan Şücâüddin Halife, Lârendeli Şeyh Muzafferuddin³⁰, Akşemseddin, Karaşemseddin, Akbedreddin, Muslihiddin-i Karamânî, Hacı Bayram Veli ve Molla Fenârî³¹ sayılabilir.

Burada Şeyh Hâmid'in ünlü iki müridinden kısaca bahsedelim:

-
- 25 Bursavî, a.g.e., s. 71 vd.; Bursalı Mehmed Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 55 vd.; Taşköprizâde, a.g.e., s. 35; Yılmaz, a.g.e., s. 166; Karadeniz, Zeria, Hacı Bayram Veli, s. 57 vd.
- 26 Bosnavî, a.g.e., s. 232; Aynî, a.g.e., s. 66; Bursavî, a.g.e., s. 72.
- 27 Çoruh, a.g.e., s. 153.
- 28 Bosnavî, a.g.e., s. 232.
- 29 Turyan, Hasan; Bursa Evliyalari ve Tarihi Eserleri, s. 164.
- 30 Hoca Sadüddin Efendi, a.g.e., V, 64.
- 31 Turyan, a.g.e., s. 164.

a) Molla Fenârî (ö. 834/1430): Bursa yakınlarında, doğduğu köyün adına nisbetle "Fenârî" diye anılan Molla Fenârî³², II. Murad zamanında "Şeyhülislâm" ve "Müftü'l-Enâm" ünvanını almıştır. Toplam 21 yıl kadar Bursa kadılığı yapmış, 50 yıl kadar da talim ve tedrisle meşgul olmuştur. 100'den fazla eser veren Fenârî'nin mantıka dair kitabı medreselerde asırlar boyunca ders kitabı olarak okutulmuştur³³.

Molla Fenârî, ilk defa tasavvufu Şeyh Ebu Hâmid'den öğrenmiş³⁴ ve ondan "Halvetiyye" tarîkını ahzetmişti. Daha sonraları, Kudüs'den Bursa'ya gelip yerleşmiş olan Abdüllâtîf Mukaddesî'den "Zeyniyye" tarîkının âdâbını taallüm etti. Son olarak ona, Sadruddin Konevî hulefâsından Mevlana Ömer de "Ekberîyye" tarîkını öğretmişti³⁵.

b) Hacı Bayram Veli (ö. 833/1430): Ankara yakınlarında Çubuk Suyu üzerinde Solfasol (Zü'l-Fadl, Zü'l-Fâzıl) Köyü'nde doğmuştur. Asıl ismi Numan'dır. Konyunluca Ahmed adlı bir zatın oğludur³⁶. Şeyh Hamîdüddin ile ilk görüşmesi bir bayram gününe rastladığı için müşridi ona "Bayram" diye hitab etmiş ve böylece adı "Bayram" olarak kalmıştı³⁷.

Hacı Bayram Veli, Ankara Kara Medrese'de ve Bursa'da tahsilini tamamlayıp müderris oldu³⁸. Tarikatını müşridi Şeyh Ebu Hâmid'den alarak "Bayramiyye" kolunun temsilcisi oldu³⁹.

Somuncu Baba'ya intisâbı kaynaklarda şu şekilde nakledilir: Somuncu Baba bir gün Şeyh Şüca'yı Ankara'ya, Hacı Bayram'ı davet için yollar. Medresede onu ders verirken gören Şeyh Şüca', meseleden haberdar edince "Davete icâbet lâzımdır" diyerek medreseyi terkeder. Hemen Somuncu Baba'ya varır. Bir süre sohbet ettikten sonra meşâyih mesleğine süluk ederek Şeyh Ebu Hâmid'e intisâb eder⁴⁰.

7- Bursa'yı Terkedip Müridi İle Hacca Gidişi

Somuncu Baba, Ulucami'de verdiği hutbeden sonra birden meşhur oluverdi

32 Uzunçarşılı, İ. Hakkı; Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, s. 228.

33 Uzunçarşılı, a.g.e., aynı yer.

34 Hoca Sadüddin Efendi, a.g.e., V, 22.

35 Aynı, a.g.e., s. 51; Ayrıntılı bilgi için bk.: Taşköprizâde, a.g.e., s. 71 vd.; Adıvar, A. Adnan; Osmanlı Türklerinde İlim, s. 13; Uzunçarşılı, a.g.e., s. 228; Er-tan, Veli; Osmanlı Devletinin İlk Resmi Şeyhu'l-İslâmı Molla Şemseddin Fe-nârî, Milli Kültür Dergisi, Yıl: I, c. I, sy. 11.

36 Uludağ, Süleyman; "Hacı Bayram Veli" maddesi, Türk Dili ve Edebiyatı An-siklopedisi, III, 445.

37 Bursavî, a.g.e., s. 73.

38 Şemseddin Sâmî, Kâmûsu'l-A'lâm, II, 1429; Ayrıntılı bilgi için bkz.: Lâmiî Celebi, a.g.e., s. 684; Taşköprizâde, a.g.e., s. 77 vd.; Bursalı M. Tahir, a.g.e., I, 56 vd.; Bursalı Mehmed Tahir, Hacı Bayram Veli; Bursavî, a.g.e., s. 73-75; Harîrzâde, a.g.e., s. 173; Aynı, a.g.e.; Hoca Sadüddin Efendi, a.g.e., II, 428; Kara, a.g.e., s. 280 vd.; Karadeniz, a.g.e.; Yılmaz, a.g.e., s. 169-173; Bayram-oğlu, Fuat, Hacı Bayram Veli, 2 c.; Algül, a.g.e., s. 113 vd.; Gölpınarlı, Abd-ülbâki, Melâmilik ve Melâmiler, s. 169; Uludağ, a.g. madde, Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, III, 445-446; Eraydın, Selçuk; Tasavvuf ve Tarikatlar, s. 254-258.

39 Bursavî, a.g.e., s. 73; Algül, a.g.e., s. 113.

40 Edirneli Mecdi Efendi, Terceme-i Şakâik, s. 77; Algül, a.g.e., s. 113.

ve bu durum onun meşrebine ters düştü. Bundan müteessir olan Ebu Hâmid, ani bir kararla Bursa'dan ayrıldı.

Hacı Bayram Veli şeyhinin arkasını bırakmadı, arayıp buldu ve bir daha onun hizmetinden ayrılmadı. Mürşid ve mürid beraberce önce Şam'a, bir süre orada kaldıktan sonra Hicaz'a gittiler⁴¹. Mekke ve Medine'de üç sene kadar kaldılar⁴².

Hacı eda ettikten sonra yine beraberce Aksaray'a gelip yerleştiler. Hacı Bayram Veli, pirinin yanından vefatına kadar ayrılmadı⁴³. Piri de ona, sahip olduğu emaneti teslim etti. Bayram Veli'nin uzun seneler sonra Ankara'ya dönüşü, işte pirinin ona yüklediği emanetten sonradır⁴⁴.

Vefatından önce Somuncu Baba'nın bu iki müridinin dışında olan müridlerden biri ile aralarında geçen bir olay rivayete göre şöyledir: Şeyh Ebu Hâmid'in müridlerinden biri ziraat ehli idi. Bir gün, şeyhi ve kendisi için birer tarla ekti. Ancak şeyhi için ektiği tarla onmadı. Şeyh Ebu Hâmid, yine bir gün tarlayı teftişe gider. Müride, "Bizim tarla hangisidir?" diye sorar. Ancak mürid, hayasından şeyh için değil de yeşermiş olan kendi tarlasını göstererek, "Bu sizindir" dedi. Şeyh tarlaya nazar eder etmez çok üzülür. Mürid şeyhine, "Sultanım, niçin bu kadar mahzun oldunuz?" dediğinde şeyhi, "Hiç dünyalığımız yoktu, acaba bu hangi günahımızdan oldu?" cevabını verdi⁴⁵.

8- Şeyh Ebu Hâmid'in Vefatı

Şeyh Ebu Hâmid 815/1412 yılında bu fânî âlemden göçtü. En son ikâmet ettiği yer olan Konya-Aksaray'da defnedildi. Ancak Somuncu Baba'nın medfun bulunduğu yer olarak Malatya'nın bir ilçesi olan Darende'nin de gösterildiğini görüyoruz⁴⁶. Bunun yanısıra, hac dönüşü Darende'ye geldiği ve şimdiki Hıdırlık Mahallesi'nde (Eski Darende'de Zaviye-Tekke Mahallesi'nde) vefat ettiği ve kendi adını taşıyan mescidde, oğlu Halil Taybı ile aynı yerde defnedildiği görüşü de vardır⁴⁷.

Somuncu Baba'nın Bursa'da bulunan camii, Başçı Hacı Sevindik tarafından yaptırılmış, 1228 H. de tamir edilmiştir. Minareli, minbersiz, kitâbesiz, tek ve kurşun örtülü kubbelidir⁴⁸.

Şeyh Ebu Hâmid'in yazdığı söylenen, kırk hadis-i şerifin şerhinin yapıldığı "Şerh-i Hadis-i Erbain" adlı eser tasavvuf diliyle yazılmıştır⁴⁹. Bu kitabın bir nüshasının, Kahire Milli Kütüphanesi'nin eski Hıdiv kitaplığından nakledilen bir koleksiyon içinde olduğu bildirilmektedir⁵⁰.

41 Harîrîzâde, a.g.e., s. 172; Bursalı M. Tahir, Hacı Bayram Veli, s. 3; Aynî, a.g.e., s. 67; Kara, a.g.e., s. 280.

42 Bursalı M. Tahir, a.g.e., s. 3; Bosnavî, a.g.e., s. 256.

43 Aynî, a.g.e., s. 67; Harîrîzâde, a.g.e., s. 172; Kara, a.g.e., s. 280; Yılmaz, a.g.e., s. 168.

44 Aynî, a.g.e., s. 67; Bursalı M. Tahir, a.g.e., s. 4 vd.; Kara, a.g.e., s. 280.

45 Lâmi Çelebi, a.g.e., s. 684; Taşkôprîzâde, a.g.e., s. 35.

46 Cengiz ve ark., a.g.e., s. 23.

47 Çoruh, a.g.e., s. 154.

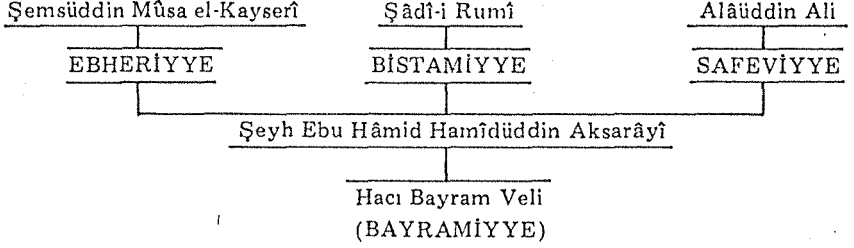
48 Somuncu Baba Camii hakkında geniş bilgi için bk. Baykal, Kazım; Bursa ve Anıtları, s. 76.

49 Bursalı M. Tahir, Osmanlı Müellifleri, I, 55.

50 Cumbur, Müjgan; "Hamîdüddin Aksarayî" maddesi, Türk Ansiklopedisi, XVIII, 446.

"Celvetiyye Tarikatı"nın silsilesi içerisinde adı zikredilen Şeyh Ebu Hâmid Hamîdüddin Aksarâyî'nin⁵¹; babası vasıtasıyla "Ebheriyye", Şam'da intisâb ettiği "Bistâmîyye" ve Erdebil'de aldığı "Safeviyye" tarikatlarının mecmûu olarak bilinen tarikat silsilesini şu şekilde tesbit etmek mümkündür⁵²:

Şekilden de anlaşılacağı üzere, Bâyezid-i Bistâmî'ye mensup demek olan Bistâmîyye tarikatı da Kayserili Şeyh Ebu Hâmid vasıtasıyla Osmanlı ülkesine girmiştir.

SONUÇ

Hayatının hemen hemen tamamı gizlilikle örtülü ve hakkında pek çok menkıbe bulunan Şeyh Ebu Hâmid, Bursa'nın kültür hayatında önemli bir yer işgal etmiştir. XIV. asrın ikinci yarısıyla XV. asrın ilk çeyreğinde yaşayan Somuncu Baba, günümüzde de halkımızın hakkında —az veya çok— birtakım bilgilere sahip olduğu mümtaz bir şahsiyettir. Bu da gösteriyor ki, Somuncu Baba ve benzeri kişiler, halkımızın teveccühünü kazanan ve asırlar geçse de değerlerinden hiçbir şey yitirmeyen nadir insanlardır.

KAYNAKLAR

- Adivar, A. Adnan; Osmanlı Türklerinde İlim, İst., 1980.
Algül, Hüseyin; Bursa'da Medfun Osmanlı Sultanları ve Emir Sultan, İst., 1981.
Aşıkpaşaoğlu Tarihi, haz. Atsız, İst., 1970.
Aynı, Mehmed Ali; Hacı Bayram Veli, İst., 1343 H.
Baykal, Kazım; Bursa'da Ulucami, İst., 1950.
Baykal, Kazım; Bursa ve Anıtları, Bursa, 1950.
Bayramoğlu, Fuat; Hacı Bayram Veli, 2 c. Ank., 1982.
Bosnavi, Sarı Abdullah Efendi; Semerâtü'l-Fuâd, İst., 1288 H.
Bursalı Mehmed Tahir; Hacı Bayram Veli, İst., 1329 H.
Bursalı Mehmed Tahir; Osmanlı Müellifleri, c. I, İst., 1333 H.
Bursavî, İsmail Hakkı; Silsile-i Tarîk-ı Celvetî, İst., 1291 H.
Cengiz M.A. ve ark.; Somuncu Baba (Şeyh Hamîd-i Veli), Ank., 1965.

51 Eraydın, a.g.e., s. 274; Ayrıca geniş bilgi için İsmail Hakkı Bursavî'nin "Silsile-i Tarîk-ı Celvetî" adlı eserine bakılabilir.

52 Yılmaz, a.g.e., s. 168.

- Cumbur, Müjgan; "Hamîdüddin Aksarâyî", Türk Ansiklopedisi, XVIII, 446.
- Çoruh, H. Şinasi; Emir Sultan, Tercüman 1001 Temel Eser.
- Devellioğlu, Ferit; Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat, Ank., 1970.
- Edirneli Mecdi Efendi; Hadâiku'ş-Şakâik (Terceme-i Şakâik), İst., 1269 H.
- Eraydın, Selçuk; Tasavvuf ve Tarikatlar, İst., 1981.
- Ertan, Veli; "Osmanlı Devletinin İlk Resmi Şeyhu'l-İslâmı Molla Fenârî", Milli Kültür, Yıl: I, C. I, Sy. 11, Kasım 1977.
- Gölpınarlı, Abdülbâki; Melâmilik ve Melâmiler, İst., 1931.
- Harîrîzâde, M. Kemâlüddin; Tibyânu Vesâilî'l-Hakâyık fî Beyâni Selâsili't-Tarâik, Süleymaniye Ktp., İbrahim Ef., 430-432.
- Hoca Sadüddin Efendi; Tâcü't-Tevârih, Sad.: İ. Parmaksızoğlu, C. V, İst., 1979.
- Kara, Mustafa; Tasavvuf ve Tarikatlar Tarihi, İst., 1985.
- Karadeniz, Zeria; Hacı Bayram Veli, İst., 1977.
- Lâmîî Çelebi, Nefahâtü'l-Üns Tercemesi, İst., 1270 H.
- Şemseddin Sâmi; Kâmûsu'l-A'lâm, 6 c., İst., 1306-1316 H.
- Taşköprizâde, Ahmed; İsamüddin; eş-Şakâiku'n-Nu'mâniyye fî Ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye, Beyrut, 1975.
- Turyan, Hasan; Bursa Evliyalari ve Tarihi Eserleri, Bursa, 1982.
- Uludağ, Süleyman; "Hacı Bayram Veli", Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi, III, 445-446.
- Uzunçarşılı, İ. Hakkı; Osmanlı Devletinin İlmiye Teşkilatı, Ank., 1982.
- Yılmaz, Hasan Kamil; Aziz Mahmud Hüdâyî ve Celvetiyye Tarikatı, İst., 1982.